

UN MARCO COMÚN PARA A TRADUCTOLOXÍA E A LINGÜÍSTICA

Sonja Tirkkonen-Condit

Universidade de Joensuu (Finlandia)

1. A vangarda da traductoloxía

Dende que teño memoria os estudos traductolóxicos levan dubidando da súa propia identidade. Un dos motivos de tal incerteza pode se-la historia relativamente curta da traductoloxía como disciplina académica. Outro motivo pódesele apor ó difícil proceso de madurez da teoría da traducción. Non sería esaxerado afirmar que os fundamentos teóricos da traductoloxía seguen sendo subdesenvolvidos e heteroxéneos. Emporiso, todo apunta a que a situación vai cambiar, e semella coma se a teoría e investigación empírica avanzasen cara a unha integración. Atópanse nelas algúns elementos novidosos que prometen moito. A novidade da *teoría* da traducción consiste na aparición dun debate sobre os fundamentos ontolóxicos e epistemolóxicos da disciplina, que está facendo que os investigadores reconsideren cuestións tan esenciais como a equivalencia, os límites da traducibilidade e o significado da traducción; é dicir, como defini-la traducción.

Nos últimos tempos a *investigación empírica* vén considerando a traducción e a interpretación como procesos, e para estes procesos búscanse explicacións na psicoloxía cognitiva (Nili Mandelblit 1996) e a neurolingüística (Ingrid Kurz 1996). Os métodos da lingüística de corpus dan novos azos á investigación da linguaxe traducida, e cos adiantos na compilación de corpus de traducción faise posible, entre outras cousas, avalia-las hipóteses feitas sobre as características universais dos textos traducidos, tamén coñecidas como leis de traducción. Estas leis son as tendencias textuais e lingüísticas que xorden como consecuencia das traduccións e que as diferencian dos seus textos orixinais e dos textos orixinais paralelos que existan na comunidade de chegada. As máis coñecidas entre estas leis son a simplificación, a explicación, a concretización e a normalización ou conservadurismo (Baker 1995, 1996: 176-177) (Laviosa-Braithwaite, 1996: 154-162). Os corpus de traducción

e outros similares compiláronse na UMIST (Manchester), para o caso do inglés, e a tese de doutoramento de Sara Laviosa-Braithwaite¹ é o primeiro intento de refinar e avaliar empiricamente as hipóteses sobre as características fundamentais das traducións a partir de corpus de grande extensión. Tamén se están a compilar corpus de traducións para o noruegués (en Oslo) e o finés (en Savonlinna e Jyväskylä).

2. ¿A que lle chamamos teoría?

Cando falo de teoría refírome a un conxunto de coñecementos que pretende conceptualizar, describir, explicar e en última instancia incluso predicir un fenómeno. Estou disposta a aceptar como un compoñente da teoría, aínda que só para campos limitados, o concepto Popperiano de teoría que Andrew Chesterman vén comentando con profusión estes últimos anos (Chesterman 1993, 1994, 1997). Nesta tradición filosófica, a teoría fórmase mediante un proceso en que se presentan hipóteses de tal xeito que se poidan comprobar cunha investigación. Compróbanse as hipóteses e elimínanse os erros atopados, de xeito que a hipótese reformulada se converte nunha teoría tentativa na medida en que outras comprobacións non a desacrediten nalgún punto, e así sucesivamente. As hipóteses hanse presentar de xeito que se poidan comprobar, o cal implica que deben ser desmentibles. As “teorías” traductolóxicas parciais poden coexistir sen formar necesariamente un marco teórico coherente que unifique tódolos fenómenos que consideramos inherentes á traducción. Serían entón pequenas teorías sobre campos específicos/limitados pero sen formaren unha unidade coherente.

Sen embargo, esta situación non é a máis desexable se temos en conta que unha especialidade dificilmente poderá esixir para si un status científico cando carece de fundamentos teóricos coherentes. Por iso o meu concepto de teoría implica unha dimensión engadida, precisamente a busca dun marco teórico común que abrangas as teorías individuais. Habería que poder explicita-las bases ontolóxicas e epistemolóxicas da disciplina que chamamos traductoloxía ou teoría da traducción ou calquera outra das variantes.

Iso é o que intentou facer Sandra Halverson na conferencia de Budapest en setembro de 1996². Segundo a definición de Halverson, a teoría esixirá que nos fagamos estas preguntas:

1. Laviosa-Braithwaite, Sara, 1997, *The English Comparable Corpus(ECC): A resource and a methodology for the empirical study of translation*, PhD thesis, UMIST, Manchester.

2. Halverson, S., 1996, “Classical categories in translation studies: moving from classical to prototype”. Relatorio presentado no TNE, Second International Conference on Current Trends in Studies of Translation and Interpreting. Budapest, 5-7 de setembro de 1996.

- ¿como definímo-lo concepto de traducción?
- sendo realistas, ¿que podemos esperar obter da traducción?
- ¿cales son as cuestións dignas de investigación nos estudos traductolóxicos?

Anthony Pym (1992:183) abandona neste punto, ó dicir que as cuestións verdadeiramente importantes na teoría da traducción se refiren ó papel social que os tradutores desempeñan e poidan desempeñar nas relacións interculturais. O debate sobre a actuación social dos tradutores e a súa cooperación é importante de seu, pero non se pode converter na cerna dos estudos traductolóxicos nin moito menos da teoría da traducción. Para dar expresado o que entendemos por traducción ou o que sen idealismos podemos esperar das traduccions, hemos responder primeiro a cuestión sobre a natureza da linguaxe humana e o seu emprego. A teoría da traducción non se pode escindir da teoría da linguaxe.

3. Unha ponte entre a traductoloxía e a lingüística

O meu interese polas cuestións fundamentais da traductoloxía é relativamente recente malia o feito de que levo varios anos investigando a traducción e as traduccions; pero nin eu mesma fixen moito nese campo, nin me convencían os intentos dos demais. Emporiso, as miñas escasas coincidencias coa lingüística cognitiva convencéronme de que este paradigma lingüístico ten algo que lle ofrecer á traductoloxía, e viceversa.

A teoría da traducción baseada na lingüística estruturalista chegou a un punto morto ó se derruba-lo seu edificio conceptual. Catford é o representante máis coñecido do enfoque traductolóxico estruturalista. O seu presuposto fundamental é a traducibilidade perfecta e a conseguinte computabilidade da traducción entre linguas naturais. A súa pedra esquinál é a equivalencia da traducción, e a ferramenta lingüística que emprega é a análise contrastiva. Houbo intentos (como os de Werner Koller e Juliane House) de salva-la teoría introducindo novas dimensións de equivalencia co gallo do convertela nun concepto pragmático no canto dun lingüístico. Sen embargo, o marco teórico da teoría estruturalista da traducción é coherente, e iso permítelle descubri-los seus propios límites. Estas limitacións trátaas Alan Melby no seu libro *A posibilidade da linguaxe* (Melby 1995) que se debería propor como lectura fundamental a tódolos estudantes de traducción.

Na década dos oitenta asistimos á aparición de dúas novas perspectivas sobre a traducción. Vounas denominar funcionalista e descriptivista. A escola funcionalista considera a traducción unha actividade social predeterminada e busca describir e avalia-las traduccions con respecto ás funcións concretas por elas desempeñadas. Hans Vermeer, Justa Holz-Mänttári and Christiane Nord son algúns dos representantes máis coñecidos desta escola. A perspectiva dos descriptivistas busca describi-las traduccions e a traducción

en diversos contextos histórico-culturais para desentraña-la función sociocultural que cumpren e poder identifica-las normas que rexen o proceso. Gideon Toury, André Lefevre e José Lambert son os representantes máis coñecidos da escola descritivista.

Tanto o funcionalismo coma o descritivismo teñen un punto moi feble, que consiste en que os seus fundamentos filosóficos son ou ben incoherentes, ou nunca quedan expostos de forma explícita. A teoría estruturalista da traducción baséase explicitamente no obxectivismo na medida en que afirma apoiarse na lingüística estruturalista e no seu marco teórico, pero os funcionalistas e descritivistas pasan por alto as teorías lingüísticas, cando non as desprezan por insignificantes. Os funcionalistas describen a traducción mediante o concepto de intención comunicativa ou *skopos*, e as decisións lingüísticas explícanas a partir do contexto social en que se produce a traducción. As teorías lingüísticas non teñen cabida nesta teoría da traducción, e os intentos por defini-la traducción gravitan sempre arredor do *skopos*.

A definición descritivista de traducción implica que son traduccións tódolos textos que a comunidade de chegada rexoñeza como tales. A dificultade fundamentasl das dúas perspectivas é que o obxecto da investigación esvara polos nosos dedos: tódolos obxectos son iguais sempre que cumpran unha condición necesaria e suficiente. Para os funcionalistas esa condición semella se-la orientación cara a un *skopos*, e para os descritivistas, o recoñecemento como traducción. Anthony Pym (1995) comenta as implicacións desta ausencia de bases comúns para a traductoloxía. Se a equivalencia é un tabú e a lingüística non vén ó caso, entón ¿de que se supón que trata a traductoloxía?

Imos falar con máis atención sobre a actitude que, polo menos, algúns descritivistas, especialmente Toury, adoptan para defini-la traducción. Esta postura é a de considerar como traducción calquera texto que nunha determinada lingua se acepta como tal e, polo tanto, habilitalo como obxecto de estudio da investigación traductolóxica. Nada se indica sobre a posible xerarquización do material ó que se lle dá o nome de traducción e, desta maneira, aparecen tanto textos de principiantes coma bos exemplos de traducción de tradutores profesionais; tanto pseudo-traduccións (como por exemplo textos publicados coma se fosen traduccións, aínda que non teñen un orixinal de referencia) coma boas traduccións que teñen un texto orixinal; tanto material “caseiro” coma textos publicados, etc. Este modelo que define a traducción deixa varias preguntas sen responder: ¿como facemos cando nos enfrontamos a un traballo empírico, cando queremos comprobar hipóteses sobre os universais da traducción? ¿Onde comezamos cando queremos compila-lo corpus “nacional” de traducción? ¿É indiferente a proporción de textos de cada clase que van figurar no devandito corpus? ¿Como avaliámo-los resultados, se aceptamos partes iguais de textos de cada clase? E se establecemos diferentes subcorpus e atopamos universais completamente distintos para cada un deles, ¿cal será a nosa conclusión?

O que quero dicir é que unha visión teórica da traducción que non tome unha decisión sobre os criterios de priorización lévanos a unha mingua nos resultados do traballo empírico, o que tamén é unha perda para a avaliación dos universais da traducción: é difícil explicar un fenómeno como de traducción se hai outros factores que o poden explicar mellor. Para aforrar esforzos na investigación, penso que cómpre comezar traballos empíricos coma o de compilar corpus de traducción con textos que non suscitan dúbidas sobre a súa adscripción, por exemplo as traducións prototípicas. O grao de aceptación cultural dun texto como traducción, se se pode definir, ha ser unha das características que se deben ter en conta na definición prototípica da traducción, pero para min non abonda.

Esta discusión xa foi máis lonxe do que pretendía se-la miña crítica sobre o feito de que os descritivistas ignoraron a lingüística. Se eles non lles prestaron moita atención ós fenómenos lingüísticos, isto non empece que haxa que chegar a conclusións fundamentadas en estudos empíricos sobre a traducción, coma tal, a análise dos fenómenos lingüísticos que a traducción necesariamente provoca nos textos (universais da traducción). Así pois, debemos estreita-la nosa definición de traducción, por exemplo na liña que propuxo Sandra Halverson. Noutras palabras, aínda necesitamos traballos teóricos e empíricos sobre as características proto(típicas) da traducción.

As bases ontolóxicas e epistemolóxicas da traductoloxía necesitan unha revisión a fondo, e nos últimos tempos presenciamos esforzos nesta dirección. Xa mencionei o libro de Melby, e hai outro que con sorte sairá publicado dentro de pouco. Estoume referindo á tese de doutoramento de Sandra Halverson³ e á súa análise da teoría traductolóxica. Halverson afirma que o dilema teórico que comparten as distintas perspectivas da traducción se podería resolver se considerasémo-la traducción como un concepto prototípico. Se así o fixesemos, os intentos anteriores de definila –en termos de equivalencia, skopos, recoñecemento por parte da comunidade de chegada ou cumprimento de certas normas– poderían manexarse como intentos de identifica-los efectos prototípicos das concepcións que se aplican habitualmente á traducción en moitos países e comunidades. No Coloquio de Lodz sobre Traducción e Significado en 1995 eu mesma propuxen a necesidade de investigar empiricamente unha definición tentativa de traducción na Finlandia de hoxe (Tirkkonen-Condit 1997).

Da perspectiva prototípica da traducción dedúcese que as diversas escolas de teoría traductolóxica poden unificarse, xa que só difiren no seu enfoque con respecto ós diversos efectos prototípicos. Outra consecuencia radica en que a relación da traducción con outros actos comunicativos intertextuais

3. Halverson, S., "The Concept of Translation in Translation Studies. The object as a prototypic category". Tese de doutoramento, University of Bergen (sen publicar).

se pode describir dentro dun marco teórico coherente. Tales actos emparentados son a interpretación, o resumo, a popularización, a adaptación e a parodia, que tamén producen textos a partir de textos previos. Estes actos pódense interpretar como un continuum de categorías con límites borrosos. Unha última consecuencia é que as traducións feitas por principiantes e leigos se poden considerar traducións con todo dereito, malia seren menos protoípicas cás traducións profesionais.

Outra consecuencia importante de defini-la traducción prototípicamente pode se-lo feito de que se volva poñer de manifesto na investigación traductolóxica algo que semella ser un dos seus trazos centrais: o seu carácter interlingüístico. Ademais, a atención acaso se desprace cara á traducción profesional. É certo que a traducción comparte moitos trazos –semellanzas familiares– con outros actos como por exemplo o resumo, e que a traducción profesional ten moitos trazos en común coas traducións de principiante,s pero se o que pretendemos é identifica-lo “autenticamente traductolóxico” da traducción, teremos que dirixi-los nosos esforzos iniciais de investigación cara ós exemplos máis típicos –prototípicos– e logo achegarnos ós casos menos típicos para detectar posibles diferencias. O dármoslle prioridade ós exemplos prototípicos na investigación tamén repercutirá no deseño e no emprego dos corpus de traducción, xa que a validez das inferencias que fagamos a partir do estudio dun corpus depende directamente dos criterios que sigamos para a súa elaboración.

Canto á metodoloxía, o feito de concibi-la traducción como unha entidade de límites borrosos non exclúe o emprego de métodos lingüísticos “clásicos” na súa investigación. A única salvidade é que os textos en linguaxes naturais non se poden describir de forma exhaustiva en función de categorías definidas. A descrición exhaustiva e a computabilidade dos datos limítanse a usos especializados e controlados da linguaxe. A normalización terminolóxica e o control da linguaxe en xeral só se aplican a campos de especialización ben definidos, como tamén ocorre coa traducción automática. Pero incluso neses campos a linguaxe natural é a que forma o contexto e determina os límites para un uso controlado da linguaxe. O control do tráfico aéreo internacional pode servir como exemplo dun campo especializado que conta cunha terminoloxía e fraseoloxía normativizadas e ben asentadas. Con todo, ós controladores aéreos non lles chega con aprende-la fraseoloxía estándar para o seu traballo, pois tal limitación resultaría fatal nun caso crítico que presentase necesidades impredecibles de comunicación.

A teoría lingüística que resulta compatible cos problemas centrais da traducción de linguaxes naturais é a lingüística cognitiva, posto que ten en conta a ambigüidade fundamental da linguaxe. No que segue a continuación espero demostrar que os datos obtidos sobre o proceso traducción resultan como mínimo compatibles coas ideas que propugna a lingüística cognitiva. Aínda queda por ver se a lingüística cognitiva é capaz de explicar eses datos.

4. Novas perspectivas sobre os datos experimentais

Vou centra-la miña exposición naquelas investigacións que obtiveron os seus datos empregando o sistema de pensar en voz alta. A maioría dos experimentos foron do tipo concorrente, que significa que se lles pedía ós tradutores que verbalizasen o seu pensamento mentres realizaban o seu traballo. As condicións de traballo foron normais nos demais aspectos. Os datos do pensamento en voz alta complementáronse con entrevistas persoais e con datos tirados do produto final traducido. A verbalización do pensamento véñse utilizando na investigación da traducción profesional dende finais da década dos oitenta (Séguinot 1996; Kussmaul e Tirkkonen-Condit 1995). Os procesos cognitivos obxecto das investigacións foron: resolución de problemas, toma de decisións e fixación da atención. Tamén se investigaron outras variables tales como entusiasmo no traballo, confianza e creatividade. Comparáronse os profesionais cos leigos e principiantes. Os procesos que chegaron a bo termo comparáronse cos de rendemento baixo⁴ e as actividades rutinarias contrastáronse cos procesos observados en traballos máis esixentes (Laukkanen 1996,1997⁵).

Nas miñas últimas análises veño considerando os informes de pensamento verbalizado como textos en si mesmos, poñéndome no lugar dun lingüista textual ou dun analista da conversación. Centrei a miña atención en dous puntos: (1) a abundancia de afirmacións avaliativas sobre todo nas gravacións de tradutores profesionais, e (2) os distintos sinais de dúbida e incerteza.

As avaliacións son máis frecuentes á hora de sopesa-las variantes de traducción, e as avaliacións feitas polos bos profesionais son máis específicas cás comentadas por principiantes e leigos. Un estudante de primeiro curso pódese referir a unha posible variante de traducción en termos de que non queda ben, non ten sentido ou non ten fluidez, mentres que un estudante avanzado ou un tradutor profesional tenderá a utilizar adxectivos tales como oficial, moderada, chamativa ou coidadosa para se referir ás variantes de que dispón (Tirkkonen-Condit 1997).

O seguinte fenómeno de interese, a incerteza, presenta diversas manifestacións. Vense formas verbais e partículas que transmiten dúbida e modalidade epistémica ou deóntica, e tamén diversos adverbios modais. Eu describo a traducción como un proceso de resolución de problemas, segundo o cal as manifestacións lingüísticas de incerteza se poden interpretar como síntomas da ambigüidade e indeterminación persistentes que caracterizan as distintas etapas do proceso. A partir dunha primeira análise dos datos xorden

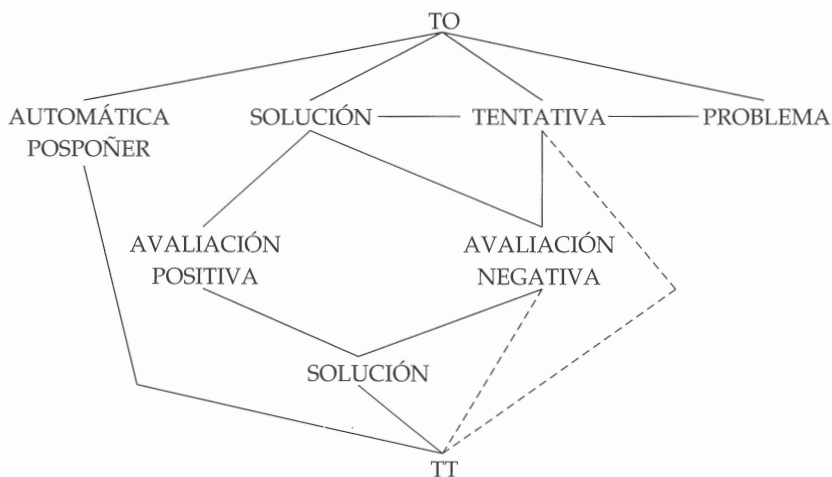
4. Jääskeläinen, R., "Tapping the Processes. An exploratory study of the cognitive and affective factors involved in translation". Tese de Doutoramento, University of Joensuu, Savonlinna School of Translation Studies (no prelo).

5. Laukkanen, J., 1997, "Affective Factors and Task Performance in Translation". Tese de Licenciatura, University of Joensuu, Savonlinna School of Translation Studies.

dúas hipóteses: (1) os tipos de incerteza son distintos durante as diversas fases do proceso de resolución de problemas e (2) a incerteza diminúe cara ó final do proceso.

O meu “modelo” de traducción como proceso de resolver problemas aparece na figura 1. Neste modelo as unidades do texto de partida (TO) convértense en unidades do texto de chegada (TT) tras atravesar unha das seguintes fases principais: automática, solución tentativa, problema ou posposición. Ademais das fases principais existen vías intermedias de avaliación positiva e avaliación negativa, e o modelo resulta recorrente debido a que o TT tamén pode xerar unha situación problemática como indican as liñas cortadas da figura 1. *Automática* non inclúe procesamento audible e adoita presentar pouca incerteza, mentres que a incerteza se concentra arredor da *solución tentativa* e do *problema*. A calidade e a cantidade da incerteza non só semella variar de acordo coa fase en que aparece senón tamén co estadio temporal en que se presenta no conxunto da realización do traballo. Os marcadores de incerteza propios da *avaliación positiva* son distintos dos da *avaliación negativa*, e a cantidade de incertezas semella diminuír cara ó final do proceso.

Fig. 1
Principais fases da traducción

Os fenómenos de incerteza inclúen expresións de modalidade deóntica e epistémica, adverbios de cantidade e calidade, preguntas, hipóteses, referencias a descoñecemento, incerteza, etc. A continuación algúns exemplos:

- (1) isto ten que ter *algunha* relación co parágrafo anterior.
- (2) o que se precisa é *algún tipo* de referencia

- (3) *se cadra algo como "nesta situación"*
- (4) *podería imaxinarse "dados estes antecedentes"*
- (5) *¿como habería que formular esta oración?*
- (6) *se cadra habería que engadi-la palabra "situación"*
- (7) *"lei de competencia" ¿que será..., será...?*
- (8) *"estamos a colaborar mediante X", ou o que sexa*
- (9) *imos ver se podemos poñer algo máis impactante*
- (10) *"un ano despois" ¿onde poño isto?*
- (11) *"está feito un coiro" queda un pouco, non sei, forte*
- (12) *logo ¿que é isto de "dicky"? algo non sei pero algo malo*
- (13) *coido que en galego soa máis procaz, en certa forma*
- (14) *logo ¿que tal soaría se o puxese diante?*
- (15) *pero ¿non é o mesmo se digo?*
- (16) *"esvelta" éche algo que unha palabra desas que lles entran polos ollos ás mulleres*
- (17) *pero coido que non hai máis que facer. Non se pode meter "allo" nese lugar, ¿ou?*
- (18) *¿pódese quitar aquí? vale pero hei ver como queda por escrito*
- (19) *que tal quedaría sen ela*
- (29) *deixámolo así, aínda que non teño moi claro o que estou escribindo*

Ata aquí centreime nos tipos de marcas de incerteza, e na súa cantidade e colocación no proceso. É igual de importante tentar explicar qué cousa en concreto ocasiona un problema, impulsa a buscar variantes ou fai pospoñer unha solución. Nili Mandelblit (1996) fala dunha interesante investigación na que se lles pedía a tradutores profesionais e a tradutores licenciados, falantes nativos de inglés ou de francés, que traducisen frases feitas baseadas en metáforas convencionais referidas ó paso do tempo, a partir do francés ou do inglés ás súas linguas maternas, segundo o caso. As frases feitas eran de dous tipos: todas tiñan un equivalente convencional na lingua de chegada, pero só a metade delas se apoiaban na mesma base cognitiva, ou sexa, presentaban o mesmo marco conceptual nas dúas linguas⁶.

A hipótese de Mandelblit era que levarían máis tempo e suporían máis incerteza sobre o resultado obtido aquelas paremias que pertencesen a marcos distintos ó comparalas coas do mesmo sistema conceptual. Tal hipótese apóiase no postulado da lingüística cognitiva segundo o cal os sistemas metafóricos convencionais constitúen a base dos novos sistemas de concep-

6. As paremias co mesmo marco conceptual constaban de dous subgrupos: un coa mesma formulación (p.ex. *Mon heure approche/ my time is coming*) e outro con distinta formulación (ex. *Il retarde sur son temps/he is behind the times*). O grupo con distinto marco conceptual incluía paremias do tipo *"dans le cours du temps/as time goes by"* e *"elle n'est pas de son temps/she is behind the times"*.

tos (1996: 486). Mandelblit supoñía que a traducción ía requirir menos tempo cando as bases conceptuais das dúas linguas fosen semellantes, xa que non se precisaría activa-la busca dun novo marco conceptual. Nos casos de marco distinto, supúñase que a traducción ía levar máis tempo por mor da necesidade de activa-la busca. O retraso atribúese a unha fixación funcional momentánea, ou sexa, á incapacidade para se afastar de xeito inmediato do arco conceptual que presenta a paremia formulada na lingua de partida. O experimento de Mandelblit confirmou esta “hipótese cognitiva de traducción” para os dous grupos de suxeitos e as dúas linguas de chegada.

En vista de que o finés non é unha liguna indoeuropea, é de esperar que os marcos conceptuais para o inglés e o finés estean máis afastados cós do inglés e o francés. Parece xustificadísimo, xa que logo, formula-la hipótese de que a traducción inglés-finés producirá máis casos de busca activada e de conseguinte incerteza na toma de decisións. Existen probas informais nas que se observa como os experimentos de verbalización do pensamento en que se usa o finés producen máis comentarios ca outros do mesmo tipo feitos con pares de linguas indoeuropeas. Cómpre verificar sistematicamente se isto é certo.

A investigación das metáforas na traducción ofrece un bo punto de partida para poñer a proba as hipóteses propostas pola lingüística cognitiva a teor dos marcos conceptuais que soportan a estrutura da linguaxe natural. Os resultados dos nosos experimentos de verbalización apuntan cara á existencia de certos trazos xerais nos profesionais da traducción na mesma liña dos principios de gestalt e pertinencia, que segundo o paradigma cognitivo son os que gobernan a comunicación con linguas naturais. Podemos identificar dous trazos básicos, relacionados os dous coa toma de decisións. En primeiro lugar, o profesionalismo maniféstase nun uso racional do esforzo de decisión, é dicir, a capacidade para investir estratexicamente nos puntos da traducción que necesiten esforzo decisorio. En segundo lugar, o profesionalismo implica a capacidade de crear unha imaxe gestalt do futuro texto de chegada, imaxe da cal van depende-las decisións individuais. Isto implica, no tema da traducción das metáforas, que a compatibilidade coa gestalt do conxunto vai determinar tanto o marco de orixe como as implicaturas que o traductor decida transmitir.

Mediante a análise dos datos da verbalización podemos ter acceso ós fenómenos de procesamento que constitúen a nosa hipótese. É posible, por exemplo, comprobar detalladamente a hipótese cognitiva da traducción para ver se a causa da demora e da incerteza na traducción de metáforas de distinto marco é en efecto a necesidade de buscar marcos conceptuais alternativos, ou se hai outras causas.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- BAKER, M. 1995. "Corpora in Translation Studies: an overview and some suggestions for future research". *Target* 7. 1995. p. 223-243.
- BAKER, M. 1996. "Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead". En *Terminology, LSP and Translation. Studies in Language Engineering in honour of Juan C. Sager*. Harold Somers (ed.). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1996. p. 175-186.
- CHESTERMAN, A. 1993. "Theory in translation theory". *The New Courant* 1. Helsinki. 1993. p. 69-79.
- CHESTERMAN, A. 1994. "Karl Popper in the translation class". In *Teaching Translating and Interpreting 2. Insights, aims, visions*. Cay Dollerup and Lindegaard, Annette (eds.). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 1994. p. 89-95.
- CHESTERMAN, A. 1997. *Memes of Translation*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 1997.
- KURZ, I. 1996. *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*. Vienna: WUV-Universitätsverlag.
- KUSSMAUL, P. e TIRKKONEN-CONDIT, S. 1995. Think-Aloud Protocol Analysis in Translation Studies. *TTR (Traduction, Redaction, Terminologie. Orientations européennes en traductologie) VIII*. Special issue edited by Yves Gambier. 1995, p. 177-199.
- LAUKKANEN, J. 1996. "Affective and Attitudinal Factors in Translation Processes". *Target* 8, 2. 1996, p. 257-274.
- LAVIOSA-BRAITHWAITE, S. 1996. "Comparable corpora: towards a corpus-linguistic methodology for the empirical study of translation". *Translation and Meaning*. Part 3. Marcel Thelen and Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (eds.), 1996, p.153-163.
- MANDELBLIT, N. 1996. "The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory". In *Translation and Meaning*, part 3. Marcel Thelen and Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (eds.). Maastricht: Hoo-geschool Maastricht, 1996, p. 483-495.
- MELBY, A e WARNER, C. T. 1995. *The Possibility of Language*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1995.
- PYM, A. 1992. *Translation and Text Transfer. An Essay on the Principles of Intercultural Communication*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1992.
- PYM, A. 1995. "European Translation Studies: 'Une science qui dérange' and Why Equivalence Needn't Be a Dirty Word". *TTR (Translatologie Terminologie Redaction. Orientations européennes en traductologie VIII*, 1. Special issue edited by Yves Gambier. 1995, p. 153-176.
- SÉGUINOT, C. 1996. *Selected bibliography on the research of translation processes*. New York: School of Translation, York University, 1996.
- TIRKKONEN-CONDIT, S. 1997. "Towards a prototypical definition of Trans-

lation". In Marcel Thelen and BarLara Lewandowska-Tomaszczyk (eds.), *Translation and meaning*, part 4. Maastricht: Hoogeschool Maastricht, 1997, p. 89-96.

TIRKKONEN-CONDIT, S. 1997. "Who Verbalises What: A Linguistic Analysis of TAP Texts". *Target*, 9, 1, p. 69-84.

TIRKKONEN-CONDIT, S. "Uncertainty in Translation Processes. Paper read at TNE". Second International Conference on Current Trends in the Studies of Translating and Interpreting. Budapest 5-7 September 1996 (sen publicar).